

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาการใช้ไซ้ตรวจต่อจำนวนในห้องพิจารณาคดี

เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงปัญหาทางกฎหมายทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมถึงกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง โดยจะเป็นลักษณะของการยกหลักกฎหมายและวิเคราะห์ไปในการเดียวกัน ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีด้วย พร้อมทั้งบทวิเคราะห์เฉพาะปัญหาในเรื่องการใช้ไซ้ตรวจต่อจำนวนในการพิจารณาในห้องพิจารณาในประเทศไทย เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะในบทต่อไป

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศ

ที่จะกล่าวต่อไป จะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบในภาพรวมในเรื่องที่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำนวนระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา โดยวิเคราะห์จากกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศไทย ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นหลัก ประกอบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนระบบงานราชทัณฑ์และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศดังกล่าวด้วย กล่าวคือ

กฎหมายของประเทศไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ไซ้ตรวจต่อจำนวนระหว่างพิจารณาในห้องพิจารณา เมื่อพิจารณาจากที่กล่าวมา ก็คือ รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ประกอบกับกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ดังกล่าว รายละเอียดในเรื่องสำคัญหลายเรื่องที่อยู่ในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 เช่น การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย การคุ้มครองสิทธิของบุคคลในเรื่องการลงโทษ หรือการกระทำทรมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจประเทศ รวมทั้งองค์การสหประชาชาติให้การยอมรับ

สำหรับกฎหมายไทยดังกล่าว ในส่วนของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลย โดยเฉพาะการใช้ไซ้ตรวจต่อจำนวนระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณาที่ถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

และการคุ้มครองสิทธิของจำเลยจากการกระทำทรมาน และประการที่สำคัญคือ การสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งจำเลยย่อมได้รับประโยชน์จากหลักการคุ้มครองตามกฎหมายดังกล่าว เห็นได้จากรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 26 28 29 32 39 และ 40 โดยหลักการตามมาตราดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมันก็มีการบัญญัติไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

ในส่วนการที่จะใช้โซ่ตรวนกับจำเลยลักษณะใดนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา สิทธิอันเป็นรากฐานของการห้ามไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพ (Physically Restrain) ต่อจำเลยในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรม (fair trial) อันเป็นหลักการพื้นฐานในการพิจารณาประเด็นเรื่องการใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพแก่จำเลยในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาล เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14¹ และเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)² ซึ่งเป็นสิทธิที่สนับสนุนหลักการที่ว่า จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะรับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาลโดยปราศจากเครื่องพันธนาการทางกายภาพ นอกจากนั้น ยังมีหลักที่แม้กระทั่งว่า จำเลยในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานไว้ในทำนองที่ว่า จำเลยย่อมได้รับความเสียหายถ้าต้องถูกบังคับให้เข้าห้องพิจารณาของศาลในการพิจารณาคดีในสภาพที่ต้องอยู่ในชุดนักโทษหรือชุดผู้ต้องขัง ซึ่งศาลจะต้องไม่ยอมให้มีการปฏิบัติเช่นนั้น³

ในบางมลรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียได้สร้างบรรทัดฐานในการใช้มาตรการในการควบคุมจำเลยในห้องพิจารณาของศาล ในระหว่างการพิจารณาคดีไว้ในคดี *People v. Duran* (1976)⁴ ไว้ว่า ไม่อนุญาตให้มีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ประเด็นในการพิจารณาว่า การ

¹ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 สิทธิพลเมือง ข้อ 1 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลทุกคนที่เกิดหรือแปลงสัญชาติในสหรัฐ และอยู่ภายใต้บังคับเขตอำนาจแห่งสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่อาศัยอยู่ มลรัฐจะตราหรือบังคับใช้กฎหมายใด ๆ ที่เป็นการตัดเอกลิทธิหรือความคุ้มกันของพลเมืองแห่งสหรัฐ ไม่ได้ มลรัฐจะจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยปราศจากหลักกระบวนการที่ชอบธรรมไม่ได้ มลรัฐจะปฏิเสธไม่ให้บุคคลใดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของตนจากการได้รับการปกป้องอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ไม่ได้”.

² Wayne R. LaFave et al. (2007). **Criminal Procedure West's Criminal Practice Series**. Vol.6. 3 rd ed. (MN: Thomson/West). p.325.

³ Wayne R. LaFave et al. (2009). **Criminal Procedure**. 5 th ed. (MN: Thomson/West). p.1139.

⁴ *People v. Duran* (1976), 16 Cal. 3d 282.

ควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาลในระหว่างการพิจารณาคดี โดยเครื่องพันธนาการทางกายภาพ ถึงแม้จะมีการกำหนดกฎหมายที่ยุติธรรมสร้างมาตรฐานไว้ ก่อนที่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีจะออกคำสั่งกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลย ซึ่งในชั้นการพิจารณาของศาลชั้นต้นที่ต้องนั่งพิจารณาคดีนั้น ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจะสั่งกำหนด มาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาล ในระหว่างการพิจารณาคดี แต่ส่วนใหญ่เมื่อจำเลยอุทธรณ์คำสั่งนี้ของผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ไปยัง ศาลสูง ก็ปรากฏว่า คำสั่งของศาลชั้นต้นถูกศาลสูงกลับอยู่บ่อยครั้ง โดยศาลสูงให้เหตุผลว่า เป็นการ ใช้ดุลพินิจที่ไม่ชอบ (abuse of discretion) ส่งผลทำให้เป็นภาระของศาลชั้นต้นที่จะต้องแสดงให้ ศาลสูงเห็นว่า มาตรการที่กำหนดในการควบคุมตัวจำเลยนั้นมีความเหมาะสมและจำเป็นเมื่อ พิจารณาประกอบกับความปลอดภัยในการพิจารณาคดี ในขณะที่ศาลสูงคำนึงถึงการให้โอกาสแก่ จำเลยที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำผิด มีอิสระอย่างเต็มที่ในระหว่างการพิจารณาคดี โดยหลักการพื้นฐานของกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ถือสืบต่อเนื่องกันมาหลักการหนึ่งเกี่ยวกับจำเลย ที่ต่อสู้คดีในศาล คือ ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ถูกนำมาตัวมาพิจารณาคดีในศาล ย่อมมีสิทธิที่จะปรากฏ ตัวในศาลโดยปราศจากโซ่ตรวนหรือเครื่องพันธนาการอื่นใด เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่า ผู้ต้องหาอาจหลบหนี⁵ หลักการนี้เป็นหลักการพื้นฐานที่ยึดมั่นกันว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำ ความผิดอาญามีสิทธิตามรัฐธรรมนูญในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมจากคณะลูกขุน⁶ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญานี้ ถือว่าเป็นสิทธิที่สำคัญของจำเลยใน คดีอาญาที่ศาลจำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานที่หนักแน่นอันปรากฏอยู่ก่อนที่จะมีกำหนดให้ มีการใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพในการควบคุมตัวจำเลย เพราะจำเลยย่อมได้รับการ สันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีพยานหลักฐานพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด

⁵ William Blackstone Commentaries p.322 อ้างใน David E. Westman, "Handling the Problem Criminal Defendant in the Courtroom: The Use of Physical Restraints and Expulsion in the Modern Era", **San Diego Justice Journal**, Volume 2, Summer 1994, p.508.

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรม ในคดีอาญา บัญญัติไว้ว่า "ในการดำเนินคดีอาญาทั้งหลาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะได้รับการ พิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐและในบริเวณที่ซึ่งการกระทำ ความผิดได้เกิดขึ้น ซึ่งอาณาเขตนี้จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างแน่นอนโดยกฎหมาย มีสิทธิได้รับการแจ้งให้ ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการ เรียกพยานที่ตนต้องการ และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้ คดี".

รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 สิทธิพลเมือง ข้อ 1 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลทุกคนที่เกิดหรือแปลงสัญชาติในสหรัฐ และอยู่ภายใต้บังคับเขตอำนาจแห่งสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่อาศัยอยู่ มลรัฐจะตราหรือบังคับใช้กฎหมายใดๆ ที่เป็นการตัดเอกลิทธิหรือความคุ้มกันของพลเมืองแห่งสหรัฐ ไม่ได้ มลรัฐจะจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยปราศจากหลักกระบวนการที่ชอบธรรมไม่ได้ มลรัฐจะปฏิเสธไม่ให้บุคคลใดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของตนจากการได้รับการปกป้องอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมายไม่ได้.” และการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในสหรัฐอเมริกาจะเป็นไปตามกฎบัตรแห่งสิทธิ (Bill of Rights) ได้แก่ เสรีภาพที่จะไม่ถูกทารุณกรรมและการลงโทษโดยผิดปกติ หลักประกันในเรื่องนี้เกิดจากรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 ที่บัญญัติห้ามการลงโทษที่ทารุณ โหดร้ายและผิดปกติวิสัย รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ที่ให้สิทธิแก่จำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา (right to a fair trial) อันเป็นสิทธิอันเป็นรากฐานของการห้ามไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา และรัฐบัญญัติว่าวิธีพิจารณาคดีอาญา (The Criminal Practice Act) ที่กำหนดไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกใช้เครื่องพันธนาการใดๆ มากเกินไปกว่าความจำเป็นสำหรับการควบคุมตัวจำเลยในชั้นที่จำเลยจะต่อสู้คดีในห้องพิจารณาคดีในข้อหาที่จำเลยถูกกล่าวหา ศาลต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้สร้างบรรทัดฐานแห่งคดีที่มีลักษณะพื้นฐานอันเป็นหลักการทั่วไปว่า จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีโดยปราศจากการพันธนาการด้วยโซ่ตรวน โซ่ เครื่องผูกมัด กุญแจมือ หรือเครื่องพันธนาการอื่นใดไว้อย่างชัดเจนด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan-Constitution) ฉบับปัจจุบันได้มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาไว้ในมาตรา 13 เป็นหลักในเรื่องความเสมอภาคซึ่งเป็นหลักที่ทำให้ประชาชนทุกคนได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหมายความรวมถึงจำเลยระหว่างพิจารณาคดีด้วยเช่นกันจะปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงทาสมิได้ อันเป็นไปตามหลักการที่ว่า “บุคคลทุกคนย่อมได้รับข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” (presumption of innocence) หลักการดังกล่าวนี้ทั้งในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น ก็ได้วางหลักการไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ เมื่อจำเลยยังมิได้ถูกพิพากษาว่ากระทำความผิดจะปฏิบัติต่อเขาเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ ซึ่งหมายความรวมถึงจะกระทำทรมานและการลงโทษอย่างโหดร้ายไม่ได้ ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นได้ให้ความคุ้มครองที่เกี่ยวกับในเรื่องการกระทำทรมานไว้เช่นกัน กล่าวคือในมาตรา 36 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้มีการกระทำทรมานและการลงโทษที่โหดร้ายทางอาญาโดยข้าราชการโดยเด็ดขาด”

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นก็มีบทบัญญัติในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องพันธนาการไว้โดยชัดแจ้งไว้ใน มาตรา 287 ว่าจำเลยจะต้องไม่อยู่ภายใต้การพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดี แต่ก็มีข้อยกเว้นให้ใช้ได้ กรณีที่จำเลยใช้ความรุนแรงหรือพยายามจะหลบหนี

ในรัฐธรรมนูญเยอรมัน (German Basic Law) ก็ได้บัญญัติรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ในหมวดที่ 1 สิทธิขั้นพื้นฐาน มาตรา 1 2 3 และ 19 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐธรรมนูญของเยอรมันกลับไม่ได้บัญญัติเรื่องการกระทำทรมาน (Torture) ไว้โดยตรง เหมือนรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และไทย แต่บัญญัติในลักษณะคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย ในมาตรา 2 (2) ว่า “ทุกคนมีสิทธิในชีวิตและสิทธิทางร่างกายของตนที่จะละเมิดมิได้ เสรีภาพของบุคคลจะถูกละเมิดมิได้ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ดังกล่าวจะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายที่บัญญัติเป็นการเฉพาะ” เอาไว้เท่านั้น แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน (StPO) มาตรา 136 a ก็ได้บัญญัติคุ้มครองไว้ว่า “การกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องหา ไม่ว่าจะเป็นการทำร้าย ทรมาน หรือให้ยา หรือการกระทำที่กระทบกระเทือนกับความจำเป็นของผู้ต้องหาเป็นสิ่งที่กระทำมิได้” และในฐานะที่เยอรมนีเป็นสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป (The European Convention of Human Rights) จึงทำให้เยอรมนีให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในระดับประเทศเป็นอย่างมาก นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อีกทั้งในส่วนของการควบคุมตัวจำเลยระหว่างรอการพิจารณานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน มีบทบัญญัติที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในระหว่างพิจารณาคดีไว้ในตอนท้ายของ มาตรา 119 (5) ที่กำหนดไว้ชัดแจ้งเลยว่าเขาจะต้องไม่ถูกใส่เครื่องพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดีอีกด้วย

ในส่วนของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษที่เกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยของไทย ก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 ซึ่งบัญญัติเป็นหลักในเบื้องต้นว่า ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้น (1)-(5) และบัญญัติเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะและการใช้เครื่องพันธนาการไว้โดยเฉพาะในหมวด 3 ว่าด้วยเครื่องพันธนาการ ในกฎกระทรวงฯ ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 25 ถึง ข้อ 30 โดยกำหนดเครื่องพันธนาการที่จะใช้กับผู้ต้องขังไว้ 4 ชนิด คือ ตรวน กุญแจมือ กุญแจเท้า และโซ่ล่าม รวมถึงกำหนดขนาดของตรวนไว้ด้วย

ซึ่งลักษณะของเครื่องพันธนาการของประเทศไทยดังกล่าวแตกต่างกับในประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น กล่าวคือในประเทศสหรัฐอเมริกา ลักษณะเครื่องพันธนาการที่ใช้ คือ

กุญแจมือ (handcuffs) หรือ กุญแจเท้า (ankle cuffs) หรือใช้ทั้งสองชนิด หรือใช้เข็มขัดพันธนาการ (restraining belt) และในข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law Enforcement Regulations) ของประเทศญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1933 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดรายละเอียดของเครื่องพันธนาการไว้ในหมวด 4 ว่าด้วยความมั่นคงปลอดภัย โดยกำหนดไว้ในข้อ 48 - ข้อ 50 ว่าให้มีการใช้เครื่องพันธนาการ 4 ชนิด คือ เสื้อรัดลำตัวหรือเสื้อเกราะ (straight jacket) ฝักปิดปาก (gag) กุญแจมือ (handcuffs) เชือกผูกข้อมือ (arresting rope) จากการศึกษาพบว่าในทางปฏิบัติแล้วประเทศญี่ปุ่นจะใช้เครื่องพันธนาการชนิดที่เป็นเชือกผูกข้อมือต่อจำเลยเสียส่วนใหญ่ ส่วนในประเทศเยอรมันนั้นแม้ว่าชนิดของเครื่องพันธนาการกฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ แต่จากการศึกษาพบว่าในทางปฏิบัติแล้วประเทศเยอรมันจะใช้เพียงกุญแจมือกับจำเลย ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องพันธนาการที่ไม่ไปทำอันตรายร่างกายของจำเลยมากนัก และเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ

ในส่วนการที่จะใช้โซ่ตรวนกับจำเลยลักษณะใดนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกาสำหรับการใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยจะใช้เพื่อความจำเป็นในการป้องกันการหลบหนีในระหว่างการขนย้ายจำเลยออกนอกเรือนจำเท่านั้น

ส่วนของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายราชทัณฑ์ของญี่ปุ่น ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law) ค.ศ. 1908 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1953 มาตรา 19 ซึ่งกล่าวว่า “ในกรณีที่เกรงว่าผู้ต้องขังจะหลบหนี หรือใช้ความรุนแรง หรือจะฆ่าตัวตาย หรือในกรณีที่ผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำ อาจใช้เครื่องพันธนาการ” โดยให้ชนิดของเครื่องพันธนาการเป็นไปตามข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ ซึ่งก็เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายเรือนจำของญี่ปุ่นไม่ได้บัญญัติ เป็นหลักว่า “ห้ามใช้” ไว้โดยตรงเหมือนพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ของไทย แต่บัญญัติให้ใช้เป็นไปตามแต่ละกรณี

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเครื่องพันธนาการที่นำมาใช้นั้น เป็นลักษณะที่ดูแล้วไม่ไปละเมิดสิทธิของจำเลยมากนัก และกฎหมายก็บัญญัติให้ใช้ ก็เพื่อความจำเป็นในทางปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ก็ยังอยู่ในดุลพินิจของเจ้าพนักงานเหมือนกับกฎหมายไทยเช่นกันว่า ในกรณีใดจะใช้ได้หรือไม่ได้ เพราะต้องดูพฤติกรรมของจำเลย ซึ่งเป็นไปในทางปฏิบัติ

สำหรับจำเลยในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น จะมีปัญหาในเรื่องการใช้เครื่องพันธนาการบ้าง แต่อาจมีปัญหาน้อยกว่าประเทศไทย เพราะในญี่ปุ่น ระยะทางระหว่างศาลกับเรือนจำ ส่วนใหญ่จะใกล้กัน และบางแห่งทำเป็นอุโมงค์เพื่อสามารถนำตัวจำเลยไปคุมขังในเรือนจำได้ทันที ภายหลังจากศาลพิจารณาคดีพิพากษาเสร็จสิ้น ทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เครื่องพันธนาการ อีกทั้งเรือนจำจะมีศูนย์สั่งการควบคุม โดยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีมาตรฐานและสะดวกต่อการควบคุมผู้ต้องขัง แต่สำหรับประเทศไทยนั้น เรือนจำกับศาลจะอยู่ไกลกันมาก จึงมีปัญหาระหว่างการ

ควบคุมตัวจำเลยเวลานำตัวไปศาลเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้เครื่องพันธนาการ โดยเฉพาะประเภทโซ่ตรวนเพื่อป้องกันการหลบหนี

จึงจะเห็นได้ว่า การที่กฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่น บัญญัติในเรื่องเครื่องพันธนาการไว้ เพื่อใช้กับจำเลยในลักษณะเหตุจำเป็นเฉพาะตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งในทางปฏิบัติมีการใช้ในจำนวนที่น้อยมาก ก็เป็นเพราะเหตุปัจจัยทางกายภาพของเรือนจำในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากเรือนจำของญี่ปุ่นมีสภาพที่ค่อนข้างมั่นคงแข็งแรง และใช้ระบบควบคุมทางอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาเป็นองค์ประกอบเสริมทางด้านการควบคุมผู้ต้องขังและเสริมทางด้านความปลอดภัยของเรือนจำ อีกทั้งปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลมีจำนวนน้อย เพราะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่นจะมีระบบที่จัดการกับข้อพิพาททางอาญาให้ยุติโดยไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทุกคดี ซึ่งข้อพิพาทประมาณร้อยละ 90 สามารถยุติได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล จึงไม่ต้องดำเนินการพิจารณาคดีต่อจำเลยในศาล

ดังนั้นจึงเป็นทางออกให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้หลายทาง และเป็นการลดปริมาณจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำลงไปด้วย ทำให้ไม่เกิดปัญหาการพิจารณาคดีที่ล่าช้าของศาล จำนวนจำเลยที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดีในญี่ปุ่นจึงมีจำนวนน้อยและอยู่ในปริมาณที่พอเหมาะต่อความจุของเรือนจำ ประกอบกับการที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพมาก

ใน ส่วนของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ (Execution of sentences law/ Strafvollzugsrecht) ค.ศ. 1976 แก้ไขปี ค.ศ. 2001 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยนั้น จะบัญญัติในส่วนของความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย ซึ่งบัญญัติให้การพันธนาการกระทำได้ที่มีมือหรือเท้า เพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง แต่กฎหมายเยอรมันก็ไม่ได้กำหนดชนิดของเครื่องพันธนาการไว้ เพียงแต่กำหนดไว้ว่า การที่จะใช้เครื่องพันธนาการนั้น ถือเป็น “มาตรการมั่นคงพิเศษ” ซึ่งเจ้าพนักงานต้องพิจารณาจากพฤติกรรมของจำเลยว่า พยายามที่จะหลบหนีหรือเป็นอันตรายต่อการใช้กำลังประทุษร้ายผู้อื่นหรือทรัพย์ หรือพยายามฆ่าตัวตาย หรืออาจเป็นกรณีการขนส่งจำเลย อาจใช้เครื่องพันธนาการได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับข้อยกเว้นในมาตรา 14 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์และกฎกระทรวงฯ ของไทย เพียงแต่ต่างกันตรงที่เยอรมันไม่ได้กำหนดชนิดของเครื่องพันธนาการเอาไว้เท่านั้น

แต่ระบบการควบคุมตัวจำเลยของเยอรมัน จะใช้เครื่องพันธนาการในกรณีที่จำเป็นตามกฎหมายเท่านั้น เช่น กรณีขนย้ายจำเลยที่มีโทษสูงออกไปนอกเรือนจำ เป็นต้น เพื่อป้องกันการหลบหนี แต่เมื่อนำตัวไปถึงที่ทำการศาลก่อนเข้าห้องพิจารณาคดีก็จะถอดเครื่องพันธนาการจำเลยออก

จากมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยของประเทศญี่ปุ่นและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีดังกล่าว ประกอบกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเทียบกับประเทศไทย จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยนั้น จำเลยคดีอาญาที่เป็นชายวัยหนุ่มส่วนใหญ่แทบทั้งหมดจะต้องใส่โซ่ตรวนเพื่อมาพิจารณาคดีที่ศาล และตลอดระยะเวลาที่อยู่ในศาลนั้น รวมตลอดทั้งเวลาที่จำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีของศาลด้วย เสมือนเป็นการปฏิบัติอย่างเดียวกันกับบุคคลที่ศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว

ประเทศสหรัฐอเมริกานั้น การควบคุมตัวจำเลยทั้งระหว่างที่นำตัวมาที่ที่ทำการศาล และระหว่างที่อยู่ในห้องพิจารณาคดี จะมีเจ้าหน้าที่ชุดควบคุมที่ได้รับการฝึกเป็นพิเศษ มีอัตราการควบคุมจำเลย 1 คน ต่อเจ้าหน้าที่ 2-3 คน และมีอุปกรณ์ Electronic ในการควบคุมที่ทันสมัยสำหรับประเทศไทยนั้น อัตราเจ้าพนักงานตำรวจประจำศาลต่อจำนวนจำเลยที่ต้องมาพิจารณาคดีในแต่ละวันนั้นมีจำนวนไม่เพียงพอกับการที่จะควบคุมจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และอัตราเสี่ยงต่อความปลอดภัยของเจ้าพนักงานตำรวจประจำศาลของประเทศไทยก็ยังมีมาก จึงเป็นสาเหตุของการที่จำเลยพยายามจะหลบหนี เพราะการควบคุมไม่ทั่วถึง

ปัจจัยของปัญหาหลายด้านที่กล่าวมาของประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่นและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ส่วนใหญ่มาจากจำนวนจำเลยที่ต้องมาพิจารณาคดีที่มีจำนวนมาก ประกอบกับองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยทำงานไม่สัมพันธ์กัน เกิดเป็นความล่าช้าเกิดขึ้นในหลายๆ เรื่อง ผลเสียจึงตกไปอยู่กับตัวจำเลยโดยตรง เพราะจำเลยเมื่อไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ได้รับการประกันตัว ศาลก็ต้องออกหมายขัง ไปควบคุมตัวไว้ก่อนในเรือนจำจนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลแสดงว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด เมื่อถึงวันนัดพิจารณาคดีสืบพยานซึ่งต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย⁷ จำเลยต้องเดินทางมาปรากฏตัวในศาล จึงทำให้ต้องมีการใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยก่อนเดินทางออกจากเรือนจำมาที่ศาล โดยเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะอ้างว่าต้องใส่โซ่ตรวนเพื่อป้องกันการหลบหนีระหว่างเดินทางมาศาล แต่หากจำเลยเข้ามาอยู่ในศาลซึ่งมีระบบการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพแล้ว เมื่อปรากฏตัวต่อหน้าศาลในห้องพิจารณาคดีจึงไม่จำเป็นต้องใส่โซ่ตรวนต่อจำเลย เพื่อเป็นการให้โอกาสแก่จำเลยที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ได้รับการประกันตัว ได้ต่อสู้คดีโดยมีอิสระในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ในฐานะที่จำเลยเป็นประธานในคดีนั้นอย่างเป็นทางการ

4.2 บทวิเคราะห์ปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

ในบรรดาเครื่องพันธนาการที่กำหนดให้ใช้กันอยู่ทั้งหลายนั้น “ตรวน” จะมีปัญหาในการใช้มากที่สุด และมีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ตรวนเป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อช่วยในการควบคุมของเจ้าหน้าที่ แต่ก่อนข้างจะขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน เจ้าหน้าที่ควรต้องพิจารณาการใช้ตรวนต่อจำเลย โดยคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และต้องมีเหตุผลตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ใช่ใช้เพื่อการลงโทษหรือเพียงเพื่อความสะดวกของตน และในหลักการทางด้านทัณฑวิทยา เขามองว่าการที่จำเลยคนใดคนหนึ่งถูกจำตรวน จะมีผลกระทบต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจเขามาก เสมือนเป็นการตอกย้ำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกสังคมประณามว่าเป็นคนชั่วร้าย เป็นอาชญากร เป็นแผลที่ติดอยู่ในใจ เกิดความเกลียดแค้นชิงชัง ทำให้ยากต่อการแก้ไข ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงความรู้สึกของคนใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ภรรยาหรือลูกที่ต้องมาพบเห็นคนที่ตนรักหรือผูกพันต้องตกอยู่ในสภาพอย่างนั้น

การปฏิบัติต่อจำเลยที่ยังมีปัญหา คือ การใช้โซ่ตรวน ซึ่งมีข่าวคราวการใช้อย่างผิดวัตถุประสงค์ การใช้อย่างไม่เหมาะสม โดยพร้าเพื่อ และการใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดข้อครหา เสื่อมเสียแก่องค์กรอยู่บ่อยๆ การปฏิบัติหน้าที่อันเป็นไปตามกฎหมายหรือใช้อำนาจในทางที่ผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่โดยตลอด ซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะ

1. ความไม่รู้หรือไม่เข้าใจกฎหมายอย่างแท้จริง
2. การปฏิบัติที่ผิดโดยไม่เจตนา เนื่องจากปฏิบัติต่อกันมาตามความเคยชินจนคล้ายกับกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ในทางปฏิบัติเกิดเป็นปัญหาเกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนอยู่มาก โดยเฉพาะส่วนใหญ่มักจะเป็นจำเลยคดีอาญาของศาลชั้นต้นมากกว่า ซึ่งจะต้องถูกนำตัวไปขึ้นศาลอยู่บ่อยครั้ง เพื่อดำเนินการทางคดีตามหลักการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย แต่ในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา ส่วนใหญ่จำเลยจะมาศาลอีกทีก็ต่อเมื่อมาฟังคำพิพากษา จึงไม่ค่อยมีปัญหาในระหว่างควบคุมจำเลยมาศาล และเกือบจะทุกครั้งก็จะมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในระหว่างควบคุมตัวไปกลับศาล โดยจะใส่โซ่ตรวนอยู่ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ออกเดินทางจากเรือนจำมายังศาลจนกว่าจะเดินทางกลับไปยังเรือนจำ ซึ่งก็รวมระยะเวลาที่จำเลยดำเนินคดีอยู่ในห้องพิจารณาของศาลด้วย ดังนั้นจึงเกิดเป็นปัญหาทั้งทางกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามหลักสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว จำเลยก็ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ และพันธกรณีระหว่างประเทศฉบับต่างๆ ดังนั้นในการที่จะปฏิบัติต่อจำเลย โดยมีคำสั่งให้ใส่โซ่ตรวนนั้น จึงต้องมีการแยกปฏิบัติให้ชัดเจนกับผู้ที่เป็นักโทษเด็ดขาดหรือที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้ว แต่ในปัจจุบันยังพบว่า มีปัญหาอยู่หลาย

ด้าน ซึ่งตรงนี้อาจเกิดได้จากสภาพของกฎหมายที่ใช้บังคับนั่นเอง หรือเกิดจากตัวเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

4.2.1 ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและกฎข้อบังคับ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงสำหรับการใช้ไซเบอร์วินั้น ก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งกฎหมายราชทัณฑ์ดังกล่าว เป็นกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศไทย ในฐานะที่ประเทศไทยมีระบบกฎหมายแบบ Civil law ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักการในประมวลกฎหมายอย่างเคร่งครัด อีกทั้งเมื่อเป็นกฎหมายบังคับโทษทางอาญา ก็ต้องบัญญัติให้ชัดเจนแน่นอน เพื่อเป็นหลักประกันว่า การลงโทษหรือความผิดทางอาญาหรือการที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น ต้องมีกฎหมายตามหลัก nullum crimen sine certa⁸ การที่จะนำกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งมาบังคับใช้ในกฎหมายอาญา โดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาในชั้นการบังคับคดี จึงกระทำไม่ได้

เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายราชทัณฑ์ของไทย จะเห็นว่าได้วางหลักไว้ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้วว่า ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง ซึ่งอยู่ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ขอบ่งใช้หรือการใช้เครื่องพันธนาการเป็นเพียงข้อยกเว้นของกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นการตีความเพื่อใช้เครื่องพันธนาการจึงต้องตีความอย่างเคร่งครัดจะกระทำอย่างมก่ง่ายไม่ได้ ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการจึงต้องทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้เป็นอย่างดีเสียก่อน ซึ่งเมื่อพิจารณาถ้อยคำบางคำที่ใช้ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 คือ คำว่า “เห็นเป็นการสมควร” ซึ่งบัญญัติอยู่ในมาตรา 14 (4) ถือเป็นกรบัญญัติโดยนัยกว้างๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 (4) บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง” เว้นแต่เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขัง

จากความจำเป็นที่กฎหมายให้ใช้เครื่องพันธนาการที่กล่าวมาแล้วนั้น เห็นได้ว่ากฎหมายให้ดุลพินิจกับเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ที่บางครั้งการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ไม่รอบคอบหรือขาดเหตุผลเพียงพอ

จะเห็นได้ว่า คำว่า “เห็นเป็นการสมควร” เป็นการคาดคะเน หรือการประมาณการว่าจะเกิดเหตุการณ์ตามอนุมาตรา (1) (3) และอนุมาตรา (4) ซึ่งหากผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการคาดคะเนผิดพลาด หรือตั้งใจคาดคะเนให้ผิดพลาด จำเลยก็จะถูกจองจำด้วยเครื่องพันธนาการโดยไม่มีเหตุผลความจำเป็นซึ่งบางกรณีอาจจะไม่ต้องใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยก็ได้หาก

⁸ คณิศ ณ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 65.

เจ้าพนักงานเห็นเป็นการสมควรที่จะไม่ต้องใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการควบคุมตัวออกนอกเรือนจำ เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมเป็นการส่งเสริมให้ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังอย่าง พุ่มเพื่อขาดความยุติธรรม โดยอ้างความชอบธรรมว่ากฎหมายให้อำนาจไว้ ส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของจำเลย และถ้ายังเป็นจำเลยที่อยู่ในระหว่างพิจารณาคดีหรือยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อีกด้วย

อีกทั้งในอนุมาตรา (4) กรณีควบคุมตัวผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำนั้น ในทางปฏิบัติ โดยปกติ จะใส่โซ่ตรวนกับผู้ต้องขังชายทุกกรณี ยกเว้นจะเป็นผู้ต้องขังที่อายุมากเกิน 60 ปี และเป็น ผู้ต้องขังหญิงจะไม่ใส่ เนื่องด้วยกฎกระทรวงฯ ได้บัญญัติไว้ในข้อ 29 แต่กรณีผู้ต้องขังชายดังกล่าว จะใส่เครื่องพันธนาการโดยเฉพาะตรวนหรือกุญแจมือ ไปจนกว่าจะกลับเข้ามาเรือนจำอีกครั้งหนึ่ง แม้อยู่ในรถขนย้ายซึ่งมีลูกกรงขังตัวผู้ต้องขังอยู่ หรืออยู่ต่อหน้าผู้พิพากษาในศาล ตลอดจนการ นำไปไปขังตัวไว้ในห้องขังได้ฤๅศาลเพื่อรอการพิจารณา ก็มีการใส่โซ่ตรวนหรือกุญแจมือ หรือ จำเลยบางคนอาจต้องถูกใส่ทั้งโซ่ตรวนและกุญแจมืออยู่ตลอดเวลา เป็นลักษณะของการจำกัด เสรีภาพทางร่างกายและการควบคุมถึง 2 ชั้น (double protect) ซึ่งการใส่โซ่ตรวนตามกรณีข้างต้น จะ มีการรองด้วยผ้าหรือถุงเท้าที่ขา เพื่อป้องกันการอักเสบจากตรวน หรือภาษาที่ใช้คือเพื่อป้องกัน ตรวนกินเนื้อขา แต่ไม่ใช้กระทำกับจำเลยทุกคน อยู่ที่ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ควบคุม

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานในบาง กรณีก็ไม่สมควรอย่างยิ่ง แม้จะอ้างว่าเป็นการควบคุมเพื่อมิให้จำเลยหลบหนีในทางปฏิบัติ แต่ก็เข้า ข่ายละเมิดสิทธิมนุษยชนของจำเลยในทางกฎหมาย

หากพิจารณาถึงหลักกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ยังไม่มีการบัญญัติไว้โดยตรงอย่างชัดเจน เพียงแต่มีการบัญญัติไว้ใน กฎกระทรวงฯ ข้อ 28 ว่า ในกรณีที่ต้องนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำ ถ้าจะใช้ เครื่องพันธนาการ ให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนหรือกุญแจเท้าก็ได้ โดยที่การบัญญัติดังกล่าว ยังถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ที่บัญญัติ ไว้ในรัฐธรรมนูญและมาตรฐานสากล

การควบคุมตัวจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ไม่ควรใช้วิธีที่กระทบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การใช้โซ่ตรวน เพราะเป็นสิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 ที่บัญญัติรับรองว่า จำเลย ยังไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะตัดสิน กฎของสหประชาชาติ ข้อ 33,34 และ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 4 26 27 29 32 39 มีหลักคือ “ห้ามปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนว่าเขาคือผู้กระทำความผิด” นั่นคือ หลักการ “ห้ามตีตรวน” เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นตาม พ.ร.บ.ราชทัณฑ์ฯ มาตรา 14 (1)-(5) การจะ

ตีตรวนผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเลยที่ศาลยังไม่ได้พิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด จึงเป็นข้อห้าม ดังนั้น การที่ไปตีตรวนจำเลย จึงเปรียบเสมือนเอาข้อยกเว้นมาเป็นหลักการ

ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาในศาลทั่วประเทศยังมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยอยู่ต่อไป เสมือนว่าดำเนินการได้ตามกฎหมาย ทั้งที่วิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติใดให้อำนาจใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีได้ อีกทั้งเมื่อราชทัณฑ์นำตัวจำเลยมาถึงศาลแล้ว อำนาจในการควบคุมตัวจำเลยจึงอยู่ในความรับผิดชอบของศาลที่พิจารณาคดีจำเลยนั้น ซึ่งในส่วนของศาลเมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้ว ก็ไม่มีบทบัญญัติชัดแจ้งในเรื่องของการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ในส่วนของกรมราชทัณฑ์ ก็มีเพียงแต่ออกหนังสือเวียนแจ้งแนวทางปฏิบัติและกำชับให้เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ทั่วประเทศ ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งก็ไม่สามารถอนุมานได้ว่าหนังสือเวียนดังกล่าวเป็นกฎหมายหรือไม่ แต่ในที่นี้ผู้เขียนเห็นว่า หนังสือเวียนไม่ใช่กฎหมาย เพราะในหนังสือเวียนจะไม่มีโทษที่จะลงแก่เจ้าพนักงานเรือนจำในกรณีที่กระทำการไม่เป็นไปตามข้อความในหนังสือเวียนดังกล่าว ซึ่งโดยหลักถือว่ายังไม่ได้ระบุดังความผิด หรือโทษ และไม่มีผลทางกฎหมาย⁹ มีแต่เพียงมาตรการบังคับเท่านั้น และเป็นลักษณะของข้อบังคับที่ใช้ภายในหน่วยงาน การที่จะเอาข้อบังคับนั้นมาใช้กับจำเลยหรือศาลที่มาจากบุคคลภายนอก ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าสมควรหรือไม่ แทนที่จะออกเป็นกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมาย ดังนี้หนังสือเวียนดังกล่าว จึงน่าจะไม่ใช่กฎหมาย

ในการนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะออกเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไว้อย่างชัดเจนเพื่อแก้ไขปรับปรุงกฎหมายในเรื่องนี้ขึ้นใหม่¹⁰

ปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดตามกฎหมาย ที่ยังไม่ชัดเจนแน่นอนดังกล่าวมานี้ อาจสรุปได้ว่า มีปัญหาในทางกฎหมายต่อทางปฏิบัติอยู่ 3 กรณี กล่าวคือ

1. กรณีจำเลยถูกขังหรือจำคุกอยู่ในเรือนจำ
2. กรณีควบคุมตัวจำเลยออกไปนอกเรือนจำ ซึ่งอยู่ในระหว่างการเดินทาง
3. กรณีจำเลยอยู่ในศาล ทั้งระหว่างรอการพิจารณา และปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าศาล

ดังนั้น ในการบัญญัติกฎหมายในเรื่องการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย จึงต้องลงรายละเอียดให้ชัดเจนแน่นอนว่า จะให้ใช้โซ่ตรวนได้หรือไม่ อย่างไร หากจะกำหนดให้ใช้ต้องกำหนดเหตุแห่งการใช้ไว้อย่างชัดเจนแน่นอน ให้เป็นมาตรฐานต่อจำเลยซึ่งเป็นผู้ที่อยู๋ในการควบคุมของศาลในระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และหากเป็นจำเลยที่มีโทษสูงหรือในคดีอุกฉกรรจ์ ก็ควร

⁹ คณิต ฒ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 30-31.

¹⁰ คู่มือบทที่ 5 ข้อ 5.2 ข้อเสนอแนะ.

บัญญัติเป็นกรณียกเว้นไว้ ทั้งนี้ในทางวิชาการควรที่จะนำความเป็นเสรีนิยม คุ่มครองสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาเป็นบทบัญญัติในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย

4.2.2 ความไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากล และ การกระทำที่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ปัจจุบันกระแสความสนใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน และการรักษาศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้แพร่ขยายไปทั่วโลก และครอบคลุมการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม การรักษาสีทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม เป็นเรื่องหนึ่งที่สังคมโลกให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง

กฎหมายหรือข้อบังคับที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด เมื่อพิจารณาแล้วก็ยิ่งถือว่า สอดคล้องกับมาตรฐานสากลหรือพันธกรณีระหว่างประเทศ กล่าวคือ ทั้งในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ มีหลักมิให้นำเครื่องพันธนาการมาใช้กับผู้ต้องขัง

แต่ที่ที่มีความไม่สอดคล้องและแตกต่าง ก็คือ ในกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 33 จะกำหนดไว้ชัดเจนว่า จะใช้ “โซ่ตรวน” ในการจองจำนักโทษไม่ได้ ส่วนพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ของไทย กลับให้ใช้ได้และบอกลักษณะการใช้ ตลอดถึงลักษณะของตรวนไว้อย่างชัดเจน ในกฎกระทรวงฯ ข้อ 25 26 และ 28 ซึ่งในประเด็นนี้ หากพิจารณาตามทางปฏิบัติกรณีการใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาคดีของศาล ก็ถือเป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 33 และยังขัดกับกฎหมายฐานันต่ำฯ ในข้อ 84 ประกอบกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 ที่ให้สิทธิผู้ถูกคุมขังที่ศาลยังไม่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกนั้นพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่ายังเป็นผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังกำหนดให้พึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าได้กระทำผิด แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในส่วนนี้ไม่มีการบัญญัติไว้ เหมือนกับในกฎหมายฐานันต่ำฯ จึงทำให้การปฏิบัติต่อจำเลยตามกฎหมายไทย แทนที่จะต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะเป็นกฎหมายเฉพาะ กลับต้องไปพิจารณาตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ จนเกิดเป็นปัญหาในการตีความตามมา

การใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลนั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 4 26 28 29 30 32 39 และ 40 เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มองจากความคิดที่ว่าคนเราเท่าเทียมกัน การกระทำของบุคคลอื่น โดยลดค่า

(Degrade) ของตนเอง เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในสายตาของผู้ที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงถูกตั้งเป็นกฎมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อป้องกันการกล้ำกลายคุณค่าของคน จำเลยควรที่จะได้รับอิสระในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่ โดยเสมอภาค ปราศจากเครื่องพันธนาการ การกระทำ เช่นนี้มีคำถามว่าทำได้หรือไม่ ในความเห็น ของเรื่อนจำเห็นว่ากระทำได้เนื่องจากมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่ (1)... (2)...

(3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม

(4) เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะใช้เครื่องพันธนาการ และ (5)...”

ทางเรื่อนจำได้อ้างมาตรา 14 (3) (4) ของพระราชบัญญัติข้างต้น อย่างไรก็ตามในแง่มุมที่กลับกัน นักสิทธิมนุษยชนมีความเห็นว่า การกระทำดังกล่าวกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากการตีตรวนควรกระทำเฉพาะกรณีที่จำเป็น เช่น การออกไปนอกเรือนจำ จริงอยู่การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยเมื่อต้องถูกควบคุมตัวออกไปนอกเรือนจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำตัวจำเลยไปพิจารณาคดีที่ศาลซึ่งเป็นสถานที่ที่ผดุงความยุติธรรม เป็นสิ่งที่กระทำได้เพราะกฎหมายราชทัณฑ์ฯ มาตรา 14 (3) (4) บัญญัติไว้ แต่ผู้เขียนเห็นว่าการพันธนาการด้วยโซ่ตรวน เป็นการกระทำที่เหมาะสมกับการพันธนาการเพื่อควบคุมสัตว์ดุร้าย แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สมควรปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 39 ยังบัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจนว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเหมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้” บทบัญญัติมาตรานี้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ความผิด ขณะที่ปัญหานี้จำเลยซึ่งถูกฟ้องคดีแล้วนั้น ยังไม่ได้ถูกตัดสินว่ามีความผิดศาลยุติธรรมจึงไม่มีอำนาจปฏิบัติต่อเขา ดังเช่นผู้กระทำความผิด

ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ยังระบุไว้อีกว่า ข้อ 7 บุคคลจะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้า มิได้ และกติกาฯ ข้อ 10 ระบุว่า บุคคลทั้งปวงที่ถูกลิดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรมและความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์ อีกทั้งตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของสหประชาชาติ ข้อ 33 ระบุว่า บรรดาเครื่องพันธนาการ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และเสื้อทรมาน จะต้องไม่นำมาใช้เพื่อการลงโทษ นอกจากนี้จะใช้โซ่ตรวนในการจองจำนักโทษไม่ได้ ส่วนเครื่องพันธนาการอย่างอื่น จะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้ (ก) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างขนย้ายนักโทษ แต่ควรจะต้องถอดเครื่อง

พันธนาการนั้นออกเมื่อนำนักโทษนั้นไปปรากฏตัวที่ศาลหรือหน่วยงานอื่น ของฝ่ายบริหาร (ข) ด้วยเหตุผลทางการแพทย์ตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ (ค) โดยคำสั่ง ของผู้บัญชาการ เรือนจำ ในกรณีที่มีการควบคุมตัวนักโทษด้วยวิธีอื่นใช้ไม่ได้ผล ทั้งนี้เพื่อที่จะป้องกันปัญหาเรื่อง นักโทษทำร้ายตัวเองหรือผู้อื่นหรือทำลายทรัพย์สิน สำหรับข้อ 34 ระบุว่า รูปแบบและลักษณะของ การใช้เครื่องพันธนาการจะต้องมี การกำหนดโดยหน่วยงานของประเทศ และเครื่องพันธนาการนั้น จะใช้ได้เพียงในระยะเวลาที่จำกัด และเท่าที่จำเป็นอย่างยั่งยืนเท่านั้น กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ให้ความสำคัญกับประเด็นการรักษาสิทธิ มนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง โดยได้กำหนดนโยบายให้เรือนจำและทัณฑ สถานใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังเฉพาะเท่าที่จำเป็น และคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ให้พยายามหลีกเลี่ยงการใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังภายใน เรือนจำและทัณฑสถานให้มากที่สุด เท่าที่จะกระทำได้ หากจำเป็นต้องใช้เครื่องพันธนาการ ควรจะ ใช้เครื่องพันธนาการที่ดูเหมาะสมกว่า โซ่ตรวนและต้องดำเนินการภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย อย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ ในเรื่องการปฏิบัติกับจำเลยตลอดจนหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ มนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย ยังได้ระบุไว้ในส่วนของมาตรฐานสากลของ องค์การสหประชาชาติไว้หลายฉบับ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ไม่ว่าจะเป็นปฏิญญาว่าด้วยการ ต่อต้านการกระทำทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้ มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มี อำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย

ในประเทศไทย หากพิจารณาถึงสถิติการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้วง พิจารณา ก็ถือว่ายังมีค่อนข้างมาก จึงเป็นข้อที่น่าคิดว่า อาจเข้าข่ายในการละเมิดสิทธิมนุษยชนใน กฎหมายระหว่างประเทศด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมาก เพราะสิทธิของ จำเลย ก็คือ สิทธิในกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศนั้น ซึ่งรัฐต้องพึงเคารพตามปฏิญญาที่ให้ ไว้ต่อองค์การสหประชาชาติ

ดังนั้น ปัญหาความไม่สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศและมาตรฐานสากลของ กฎหมายไทย รวมถึงการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหลักการ และทางปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศและมาตรฐานสากล ถือว่าเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ว่าดีสำหรับปฏิบัติต่อจำเลยในคดีอาญาในนานาอารยประเทศ แม้มาตรฐานดังกล่าวจะผูกพันทาง กฎหมายกับประเทศไทยเฉพาะกติการะหว่างประเทศก็ตาม ไม่รวมมาตรฐานฉบับอื่น แต่ก็ถือว่าเป็น มาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ประเทศไทยควรนำไป

ปฏิบัติ โดยเฉพาะแนวคิดในการคุ้มครองการกระทำที่เป็นการกระทำทรมาณต่อผู้ต้องขังและการกระทำที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹¹ ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขก็ย่อมเป็นการขัดแย้งต่อความเป็นสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน และอาจเป็นที่ครหาของประชาคมโลกด้วย

¹¹ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 131-132.